

Huis- en familiearchieven herbergen een rijke schat aan informatie. Ze geven niet alleen een beeld over een bepaalde familie, maar ook over de geschiedenis van een streek. Ze verdienen dan ook meer aandacht dan nu vaak het geval is. Het ontsluiten van deze archieven is echter geen sinecure en kost veel geld.

Huisarchief verdient meer aandacht

door Ben ter Haar

Historica en archivaris

Er zijn nog te veel huis- en familiearchieven die voor een breed publiek niet of slecht toegankelijk zijn. Dat is jammer. Deze archieven dragen namelijk bij aan het zichtbaar maken van de geschiedenis in een streek.

Menoucha Ruitenberg, projectleider Gelderse huis- en familiearchieven bij het Gelders Archief in Arnhem, maakt plannen voor het bewerken van deze archieven. Op basis daarvan werft het Gelders Archief subsidies voor de inventarisatie van dit soort archieven. Als een project eenmaal financieel is gedekt, neemt zij of een collega de inventarisatie van het betreffende archief ter hand. „Circa dertig procent van de archieven die hier bij ons in Arnhem in beheer zijn, is inmiddels professioneel geïnventariseerd. De rest moet, wachtend op de financiële bijdragen daarvoor, wachten tot een later moment.” Gerichte fondswerving door medewerkers van het Gelders Archief zorgt ervoor dat het geld op tafel komt. Geldschietters kunnen particulieren, banken, nationale en regionale culturele fondsen zijn, maar ook de families zelf dragen uiteraard hun steentje bij. „Achterliggende gedachte is dat de inventarisatie van een huis- en familiearchief het schrijven van bijvoorbeeld een boek over het huis en zijn bewoners daarvan mogelijk maakt. De geschiedenis van Huis Hackfort is hier een goed voorbeeld van.”

Menoucha Ruitenberg is historica en archivaris. Zij bekleedde leidinggevende functies bij het Nationaal Archief in Den Haag, onder meer als hoofd van een adviesbureau voor eigenaren van huis- en familiearchieven, over het behoud en beheer van hun archieven. Sinds 2000 is zij projectleider huis- en familiearchieven bij het Gelders Archief. Van haar hand verschenen onder meer de inventaris van de archieven Van der Borch van Verwolde, Van Nispen (van en tot) Sevenaer, Van Heeckeren van Molecaten, Van Randwijck en Van der Feltz. Zij schrijft momenteel een proefschrift over de Gelderse adel ten tijde van de Republiek. De groepsidentiteit en levensstijl van de Gelderse adel staan daarbij centraal.

Het Gelders Archief beheert een omvangrijke collectie huis- en familiearchieven. Huisarchieven bestaan uit archieven van opeenvolgende bewoners van de huizen of kastelen. Familiearchieven zijn gevormd door leden van één familie en daaraan verwante families. De Gelderse huis- en familiearchieven zijn sinds circa 1900 verworven door het Rijksarchief in Gelderland, sinds 2003 het Gelders Archief. Families gingen kleiner wonen, verkochten hun landhuizen en kastelen. Het Rijksarchief bood deze families de mogelijkheid hun archieven voor de toekomst veilig te stellen. Een soort reddingsfunctie, anders waren deze archieven waarschijnlijk versnipperd of verloren gegaan. Het toenmalige Rijksarchief beschikte, net als het Gelders Archief nu, over onvoldoende capaciteit en middelen om deze archieven toegankelijk te maken. In totaal gaat het namelijk om ruim één kilometer aan stukken en dossiers.

„Het bewaren en bijhouden van een archief is van meet af aan van groot belang geweest voor de families en huizen zelf”, vervolgt Ruitenberg. „Niet alleen om administratieve en juridische redenen. Het archief maakt, net als het kasteel, onderdeel uit van de identiteit van een adellijke familie. Daarom bewaarde de familie niet alleen officiële stukken, zoals eigendomsbewijzen, maar ook andere documenten, zoals dagboeken, brieven en reisverslagen. Maar het bewaren en behouden is niet genoeg. Archieven moeten geraadpleegd kunnen worden, ter wille van de geschiedenis van het huis of de familie, maar ook voor het algemeen belang. Huis- en familiearchieven geven namelijk niet alleen een duidelijk inzicht in de geschiedenis en de cultuur van de kastelen en hun bewoners, zij zijn tevens belangrijke bronnen voor de lokale en de regionale sociaal-economische geschiedenis, de omgang met de pachters, het personeel, het grondbeheer, de bestellingen bij

Chateau de Hackfort.

(Van de Zuylen) en de familie Waterholt.)

Huis Hackfort. Na het ontsluiten van het archief volgde een boek.

foto Illustratie Gelders Archief

de middenstand en ga zo maar door.”

„Verder zetten deze families de toon in het cultureel en maatschappelijk leven, als opdrachtgevers aan architecten, tuinarchitecten en kunstschilders, als financiers van kerkgebouwen en armenhuizen. Ook zijn de archieven van belang voor de bestuurlijke en politieke geschiedenis, omdat de eigenaren vaak de dienst uitmaakten in de regio, de provincie en ook op nationaal niveau als minister of Kamerlid.” „De correspondentie die zij met hun politieke relaties voerden geven vaak een uniek beeld van de bestuurlijke en onderlinge verhoudingen in die tijd. Zo bevat het Achterhoekse huisarchief Verwolde meer dan 7000 brieven van de zeventiende tot de negentiende eeuw,” aldus Ruitenberg. „In dit archief”, vervolgt zij,

Wat nog geïnventariseerd moet worden

Een beknopt overzicht wat in de Achterhoek nog moet gebeuren als het gaat om het nader professioneel inventariseren van huis- en familiearchieven: de archieven van de families Van Rhemen, Schimmelpenninck van der Oije, van de huizen Ampsen, Nettelhorst, Oud-Kell, de Velhorst, De Voorst en Vorden, de Wildenborch. Dit laatste huisarchief is overigens grotendeels in particulier bezit.

„maar ook in andere huis- en familiearchieven vind je ook verrassende stukken. Bijvoorbeeld over de slavernij. Zo zijn in het huisarchief Verwolde jaarverslagen bewaard over het beheer van Surinaamse plantages met daarin gegevens over de slavenhandel. Een gezonde vrouw kostte een gulden, met een gezond kind erbij een daalder. Slaven vind je ook vermeld in boedelinventarissen, waarin zij werden beschreven en nagelaten als onderdeel van de huisraad.”

Het werk van Ruitenberg aan een huis- en familiearchief is veelzijdig. „Het inventariseren van een archief is in zekere zin detectiewerk: een speurtocht naar de samenhang tussen de stukken die je moet beschrijven, een vergelijkend handschriftenonderzoek om te ontdekken wie welke brief of een ander stuk heeft geschreven. Vervolgens moet je die samenhang in een systematische beschrijving zichtbaar maken. Kennis van oud-Nederlands schrift is voor het inventariseren

een eerste vereiste. Bij oude huis- en familiearchieven komt daar ook nog de kennis van oud-Frans, Pruisisch en (midden-eeuws) Latijn bij. De inventaris die zo tot stand komt, vormt de wegwijzer tot het archief, er ligt een routebeschrijving klaar waarmee geïnteresseerden zonder omwegen hun bestemming kunnen vinden” Als de tijd is gekomen dat al die huis- en familiearchieven eenmaal zijn ontsloten, zal er veel beter inzicht zijn in de geschiedenis van een bepaalde streek en diens bewoners. „Nieuwe, onverwachte feiten komen naar voren. Zij kunnen een ander licht werpen op de geschiedenis. Dat is beter dan dit alles verborgen te houden in dozen.”

Info: www.geldersarchief.nl, info@geldersarchief.nl